

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych
w Łambinowicach-Opolu

PRZECIWKO PRZEMOCY

Wybór wierszy

w opracowaniu Harrego Dudy

Opole 2001

Od autora i redaktora wyboru

Spokój w sobie i pokój dla innych – mawiał ś.p. Prof. **Julian Aleksandrowicz** z Krakowa, mój nieodżałowany Mistrz i Nauczyciel. Jako wielki uczyony i lekarz-humanista nadzwyczaj cenił rolę sztuki, a w niej poezji, w tym, aby człowiek oprócz zdrowia mógł osiągać „spokój w sobie”: ten spokój, który warunkuje także „spokój na zewnątrz”, czyli **pokój** dla innych ludzi i wśród ludzi.

Przemoc – nie tylko w minionym stuleciu i tysiącleciu – opanowywała obszary tak różnorodne, że tylko o niej traktaty wypełniłyby całe biblioteki, a ona sama jest, niestety, stale w naszej cywilizacji obecna.

Najgroźniejszą formą przemocy jest **wojna**. To ona najgłębiej niszczy ludzką psychikę i duszę, dopuszcza się obrazy wszelkich wartości i stanowi wyraz całkowitej pogardy dla życia.

Po doświadczeniach XX stulecia – w tym dwóch wojen światowych, bolszewizmu i faszyzmu oraz zimnej wojny – ludzkość zdaje się lepiej rozumieć, że wszelkie formy przemocy, zwłaszcza wojennej, to źródła nieustającego, jątrzącego zła, które poraża i zaraża, szerząc się w skutkach niby pożar stepu, niosąc nieszczęście i nędzę, łzy, gorycz, pesymizm, żądze odwetu i zemsty, niszcząc człowieczeństwo.

W rozmowach z niektórymi opolskimi pisarzami od czasu do czasu stawał problem „almanachu środowiskowego”, który pokazałby w jakimś przekroju twórczość obecnie tworzących na Śląsku Opolskim autorów-poetów (bo ci są w zdecydowanej przewadze ilościowej). Piszący te słowa w którymś momencie pomyślał, że taki almanach mógłby, a może powinien, spełniać warunek **pożyteczności** i **użyteczności**.

Ktoś może powiedzieć – i również będzie miał rację – że wystarczy, aby poezja spełniła **kryterium artystyczne** (wysoko artystyczne), a **już** będzie „pożyteczna”, bo to właśnie jest

jej głównym zadaniem i „pożytkiem”, jak głównym pożytkiem z pszczoły jest miód... Jednakowoż cel taki, jako wyłączny, „przeglądu” twórczości: pokazanie najlepszych utworów Opolan – wydał mi się nieco egoistyczny, z pogranicza chwalby własnej. Poza tym skrajna nadwrażliwość pisarzy niosłaby tu, przy takim wyborze, zarzewie emocjonalnie wstrząsających konfliktów.

Ta refleksja zrodziła pomysł następny: może by nadać takiemu zbiorowi wierszy charakter bardziej „tematyczny” i jemu podporządkować dobór tekstów...

Od wielu lat odbywają się coroczne szkolne konkursy recytatorskie poezji jenieckiej (pod egidą Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu), prowadzone są też gdzie indziej dla młodzieży przeglądy pieśni patriotycznych. No właśnie – patriotyzm... Co to dzisiaj znaczy „patriotyzm”? Jakże często i wszechstronnie się tę postawę przecież, niestety, ośmiesza, dezawuuje, sprowadza do kategorii nacjonalizmu (co jest kłamstwem).

Młodzież recytuje teksty na ogół stare, sprzed 50 i więcej lat, śpiewa stare pieśni... To dobrze, ale gdzie są **nowe** wiersze, **nowe** pieśni? Nowych pieśni niestety nie ma (może taki czas, może ich dziś już po prostu nie trzeba), ale nowe wiersze są.

Może by więc pod tym względem dobrać wiersze, znaleźć ich wspólny mianownik, pokazać jakiś wyimek z poetycko zapisanej historii przemocy i dać szkołom tak ułożony materiał?

Dobra poezja, oczywiście, nie starzeje się, ale świat stale zmienia swe cechy i barwy, przynosi nowe zdarzenia. Poeci reagują na nie jak seismografy – choć w różnym stopniu na różne barwy i zdarzenia. **Nie pozostają jednak obojętni.** Dają świadectwo.

Nie wszyscy czynią to wprost, w sposób jednoznacznie czytelny. Wielu uprawia poetykę, która nie dopuszcza werbalnego pojawiania się takich motywów w wierszu; która „rozgrywa się” na bardzo wysokim stopniu uogólnienia czy abstrakcji. Chcę przez to powiedzieć, że są pośród opolskich

autorów tacy, którzy **nie mają** w swym dorobku utworów wyraźniej wiążących się z motywem lub tematem przemocy albo mają takich utworów niewiele. Tak więc zarysowaliśmy **pierwsze** z kryteriów wyboru wierszy: **temat lub motyw przemocy**.

Drugie kryterium wiąże się z tym, że niektórzy poeci nie chcieli bądź nie mogli zaproponować tekstów do wyboru, głównie opierałem się więc na tekstach **już drukowanych**. Do niektórych autorów nie udało mi się dotrzeć.

Trzecie – ale równorzędne z pierwszym – kryterium to **wartość artystyczna tekstu**. Tekstu – a nie całego dorobku. Dlatego na kartach wyboru spotkają się twórcy o różnym statusie w literaturze. Łączy ich bowiem na ogół wspólna dla wszystkich normalnych ludzi – **moralna solidarność i sprzeciw wobec przemocy**.

Czwarte kryterium – właściwie pozamerytoryczne – wynika z zamierzenia, aby wybór prezentował **w przewadze autorów opolskich**. Jednak w publikacji obecni są również szacowni **Goście** – zaproszeni do niej poeci spoza środowiska opolskiego i nawet spoza granic Polski, lecz piszący po polsku.

Pośród autorów znajdują się też ci, którzy **osobiście** doznali różnych form i potworności przemocy, jak np. wojny 1939 r. – agresji Niemców i Sowiec; rodzinnych tragedii katyńskich i sybirskich; obozów koncentracyjnych i Holocaustu; mordów na Ukrainie i na Wołyniu; Powstania Warszawskiego; wreszcie – jak większość – systemu totalitarnego i stanu wojennego.

Tylko jeden z autorów – ś.p. **Jerzy Kozarzewski** z Nysy, potomek brata **Cypriana Kamila Norwida** – nie żyje.

Piąte kryterium spełnia postulat **użyteczności**, także poznawczej. Teksty mogą bowiem służyć młodzieży szkolnej – zarówno w procesie dydaktyczno-wychowawczym, w samokształceniu, jak też do recytacji podczas różnych konkursów oraz okoliczności szkolnych (np. apele, wieczornice, obchody rocznic i świąt szkolnych).

Szóste kryterium jest ściśle **subiektywne**, co oznacza, że wyboru tekstów dokonywałem w oparciu o własne **oceny tek-**

stów i osób. Dlatego wybór ani nie jest kompletny, ani nie pretenduje do miana antologii.

Zarysowane tu kryteria mocno się **krzyżują**, co, jak uważam, jest właściwe.

Dzięki życzliwej perswazji Wydawcy, który mi radził, abym się nie krępował swoją „uprzywilejowaną” pozycją autora wyboru – w książce znalazło się też sporo moich wierszy.

Teksty w wyborze zostały ułożone w taki sposób, aby mogły spełnić wymogi **chronologiczne** i **sytuacyjne**, zatem nazwiska autorów wierszy bezustannie się przeplatają, ale np. wiersze o dużym stopniu uogólnienia znajdują się **obok siebie**, podobnie jak wiersze o Powstaniu Warszawskim lub o Sprawie Katyńskiej, jednak według historycznych następstw czasowych (przykładowo – najprzód wrzesień 1939, potem Katyń, potem Powstanie itd.). Taki układ (jak również tytuły działów czy rozdziałów) winien ułatwić korzystanie z wyboru.

Wszystkim, którzy wyrazili zgodę na druk ich utworów bez honorariów autorskich – składam serdeczne podziękowania, także w imieniu Wydawcy; on bowiem musiał zatroszczyć się o niemałe przecież fundusze i dołożyć niemało trudu, aby je uzyskać.

Książkę zweryfikuje życie. Bez wątpienia dość szybko się okaże, na ile jest ona przydatna szkołom.

Spełni ona swą rolę również wtedy, gdy pokaże, że poezja i poeci to niekoniecznie „lekkoduchostwo” (choć też uprawnione); że poeta obecny jest we współczesności i mówi o niej – i do niej – głosem moralnego niepokoju, że przeszłość może być dla niego, oprócz wiedzy i pamięci, źródłem wiary i nadziei w zwycięstwo dobra, zwycięstwo pokoju nad przemocą – przez budowanie „spokoju w sobie”.

Harry Duda

Spis treści

Od autora i redaktora wyboru.....	5
REFLEKSJE, PRZESTROGI, PYTANIA...	9
Kazimierz Cybulski – Modlitwa o pokój	9
Daniela Długosz-Penca – Pamięć	10
Harry Duda – Wychowanie przez sztukę?	10
Jan Goczoł – Czas piranii	12
Andrzej Pałosz – Obwieszczenie.....	12
Harry Duda – Dzwony w Lubece	14
BARWY WRZEŚNIA	15
Izabella Skałka-Langier – Wrzesień 1939	15
Kazimierz Cybulski – Rocznicą	16
Andrzej Pałosz – Apostrofa do Ojca	17
Zygmunt Dmochowski – Zbierałem kule z pobojozisk	18
Tadeusz Soroczyński – Żołnierzom Września	19
Zygmunt Dmochowski – Szosa kujawsko-warszawska.....	20
Jerzy Kozarzewski – Kierunek – Starobielsk? Rozdroże?	21
Andrzej Pałosz – Szli.....	23
HEKATOMBA KATYNIA, SYBIRU I KRESÓW, OŚWIĘCIMIA	25
Jerzy Kozarzewski – Guziki z 1939 roku	25
Harry Duda – Tryptyk katyński.....	27
Tadeusz Kijonka – Wielki Piątek.....	28
Andrzej Pałosz – Poszukując katyńskich słów	29
Wilhelm Przeczek – *** (Wyśniedziałe...)	31
Harry Duda – Sen który prześniło wiele dzieci Katyńczyków w dniach Ich egzekucji.....	32
Wilhelm Przeczek – Słowa	33
Wiesław Malicki – Katyńska pamięć	34
Harry Duda – Z katowni NKWD w Twerze	35

Harry Duda – Słowo na odsłonięcie tablicy pamiątkowej w ścianie dawnego gmachu NKWD w Twerze 22.06.1992 r.....	39
Harry Duda – Miednoje – las zbrodni.....	40
Harry Duda – O Miednoje piosenka polska	41
Harry Duda – Ostaszków.....	42
Harry Duda – Podniesienie krzyża	44
Wilhelm Przeczek – Litania	46
Harry Duda – Katyński cmentarz 1995	47
Harry Duda – Azymut.....	49
Wilhelm Przeczek – Zaprosiny do niehumanitarnego krajobrazu.....	50
Irena Zajączkiewicz-Dudek – Twoją to głowę do piersi przygarnia Matka Boska Katyńska.....	50
Kazimierz Cybulski – Zaduszki w Pimie.....	55
Zygmunt Dmochowski – Panichida	55
Harry Duda – Katyńska modlitwa pokoju.....	56
Zygmunt Dmochowski – Pogrobowcy	59
Izabella Skąłka-Langier – Słowa ze świec.....	60
Tadeusz Soroczyński – Pamięć	61
Karolina Turkiewicz-Suchanowska – Opowiedzieć siebie.....	61
Tadeusz Soroczyński – Widok czerwony	62
Jacek B. Grunwald – Balkon boga Amona.....	63
Jacek B. Grunwald – Wszystkie drogi prowadzą.....	65
Adam Szyper – Dzieciństwo.....	66
Halina Birenbaum – Pociąg gwizdze.....	67
Halina Birenbaum – Tam mój duch.....	68
Halina Birenbaum – Fruma	69
Halina Birenbaum – Moje życie rozpoczęło się od końca... ..	72
Halina Birenbaum – Byłam tylko okrucieństwem	73
Halina Birenbaum – Czy nienawidzę Niemców	74
Halina Birenbaum – Jaka ja jestem matka	74
Halina Birenbaum – Biada temu kto się zbliży.....	75
Andrzej Słomianowski – Niepokalany czyn	76
Lesław M. Bartelski – Popiół z Oświęcimia.....	77
Andrzej Słomianowski – 1995 Pierwszy dzień.....	77
Andrzej Słomianowski – 1995 Czwarty dzień	78
Adam Szyper – Bunt oświęcimski.....	79
Zbigniew Kresowaty – Niespóźniony na Golgotę.....	80

MIASTO WALCZĄCE	82
Irena Zajączkiewicz-Dudek – Sierpnie	82
Lesław M. Bartelski – Próba ognia	86
Lesław M. Bartelski – Pod murem	87
Lesław M. Bartelski – Patrol między murami	88
Lesław M. Bartelski – Widziałem	89
Lesław M. Bartelski – Powstańczy marsz	89
Lesław M. Bartelski – Pokolenie	90
Lesław M. Bartelski – Pamięci poległych.....	92
NOTATKI Z KOSZMARÓW	93
Adam Szyper – Szulim Icchak Lubiński	93
Zygmunt Dmochowski – W miasteczku Beż.....	94
Izabella Skałka-Langier – List donikąd.....	95
Zygmunt Dmochowski – Rozstrzelane rubiny	96
Andrzej Pałosz – Sielanka	97
Harry Duda – Miejsce pamięci białowieskiej.....	99
PAMIĘĆ CMENTARNA	100
Zygmunt Dmochowski – Lamsdorf.....	100
Elżbieta Lisak – W Łambinowicach o zmierzchu.....	101
Harry Duda – Pod czystym niebem	102
Harry Duda – Raport ze spaceru.....	103
Andrzej Pałosz – Podszuchanie łambinowickie	104
Edmund Borzemski – *** (Stojąc przy rampie...)	106
Ewa Maj-Szczygielska – Powracający sen.....	106
Piotr Żarczyński – Na łambinowickim cmentarzu	107
Wiesław Malicki – Łambinowickie licytacje.....	107
Harry Duda – Krótki traktat o pomnikach	108
Harry Duda – Trwały wynalazek.....	109
Harry Duda – Monolog i refleksja.....	110
Andrzej Słomianowski – Nemmersdorf	111
LOSY ROZRZUCONE, TUŁACZE;	
NAWROTY PAMIĘCI	112
Jacek B. Grunwald – Gdzieś w Lubece	112
Adam Kurczyna – Lękajmy się.....	113
Kazimierz Cybulski – Moja modlitwa	114
Zygmunt Dmochowski – Non omnis moriar	115
Janusz Wójcik – Monte Cassino	116
Zygmunt Dmochowski – Los żołnierza	117
Janusz Wójcik – Testament	118

Jerzy Karecki – Uciszenie krajobrazu	119
Kazimierz Cybulski – Trwanie	120
Izabella Skałka-Langier – Przypomnienie historii.....	121
Adam Kurczyna – Za wzgórzem.....	122
Kazimierz Cybulski – Modlitwa na Dzień Zaduszny	123
KTO SIEJE WIATR...	124
Florian Śmieja – Spiritus flat ubi vult.....	124
Izabella Skałka-Langier – Liczba pojedyncza.....	125
Zbigniew Kresowaty – Z Juwenalii 1977	126
Stanisław Nyczaj – Z listu do Jana Pawła II.....	128
Harry Duda – Noc wigilijna 1981	129
Krzysztof Szafarczyk – 16 grudnia 1981	130
Zygmunt Dmochowski – Z tła wyłania się przejrzystość	130
Florian Śmieja – Śląski śpiew	131
Stanisław Nyczaj – Posłanie.....	132
Florian Śmieja – Normalizacja	132
Marek Wołyński – Autoportret zbiorowy	133
Harry Duda – O księdzu Jerzym rozpamiętanie.....	134
Wacław Buryła – Pamięci ks. Jerzego Popiełuszki.....	135
Wacław Buryła – Pamięci ks. Jerzego w 14 rocznicę śmierci	136
Florian Śmieja – Egzamin dojrzałości.....	136
Walter Pyka – Kiedy mówią: dom.....	137
Harry Duda – A.D. 1988.....	138
Harry Duda – Kobieta z grobu otwartego w Timisoarze.....	138
Walter Pyka – Komunikat z Jugosławii	139
Lesław M. Bartelski – Widokówka z ginącego miasta	140
Jacek B. Grunwald – Na Jakuba Szele – w Bośni	141
Jacek B. Grunwald – Reportaż	142
Janusz Wójcik – Czyściec	143
Harry Duda – Wielka Sobota 1999. Skarga do Pana Jezusa	144
Harry Duda – Pocztówka z Samaszek.....	145
Harry Duda – Zbyteczna przestroga.....	146
PODSUMOWANIA	148
Lesław M. Bartelski – Poezja.....	148
Karolina Turkiewicz-Suchanowska – Powrót.....	149
Harry Duda – Ikar zniewolony	150

Stanisław Nyczaj – Rozejm	151
Andrzej Pałosz – Pastorałka	152
Jan Pyszko – Granica	153
Walter Pyka – Pytania codzienne	154
Wacław Buryła – Szatan znów chichocze	154
Andrzej Pałosz – Śpiew Tarzana	155
Walter Pyka – Samolustracja	156
Jan Pyszko – SOS	157
Harry Duda – Boże Narodzenie 1995	158
Karolina Turkiewicz-Suchanowska – Muza 2000	160
Kazimierz Cybulski – Piętno XX wieku	160
Harry Duda – XX wiek	161
Spoza Śląska Opolskiego	162